

# Textu Zaharrak

Zahar-kutsua ta lainoz inguraturik bizi geran euskaldunok ez gera ain zahar-zale agertu inoiz ere izkuntzari dagozkion gauzetan beintzat. Ala ere lanturik asko io izan dugu mendez-mende antxiñako agiri zaharrik euskeraz idatzita agertzen etzelako. Zarra benetan lantu-miñ ori, amaxeigarren mendetikoa gutxienez, eta agiri zarren eskasia nolarebait betetzeko, asmatzera iarri zitzaizkigun garai artako istorilariak baita geroagokoak ere: or daude "Andramendi"-ko agiriak, or "Leloren Kantua", arrezkerokorik ez aipatzeko.

Egia da izan, egia samifia, gure arbasoek etzutela euskerarik erabilli beren artu-eman, batzarre eta bestelako agirietan: euskeraren gauzezatasuna ezur-muinetaraino sartua zeukaten or nunbait, eta geroztiko euskaldunok ere eritasun ilgarri orren mendea irauten dugu damurik. Gurea bezin izkuntz apalak ala nola katalana eta romanera berriak agirietan mintzo zirenean ere, aizeak zeraman euskera larrutx orietan aztarna iraunkorrik utzi gabe.

Ala ere eztira uste bezin urriak euskerazko antxiñako agiriak eta egia auxe iarten digu argi asko begien aurrean Mitxelena iaunak argitaratu duen *Textos Arcaicos Vascos* liburu benetan ernagarri eta iakingarriak. Amazazpigarren menderartekoak bilduta ematen dizkigu liburu ortan, arrezkerokoak beste liburu baten emateko asmoarekin.

Textu geienok an-or sakabanatuta arkitzen ziran eta etzan errexa euskal-idazle askorentzat textuok irakurri eta ikertzea. Liburu orretan irakurri ditut nik lenengoz, osorik beintzat, euskal-textu ez gutxi eta beste ainbeste gertatuko zitzaien beste askori ere ziur aski. Izan ere, nola eskuratu gai ortaz ari izan diran ainbeste liburu eta aldizkari? Liburuak dakarren bibliografiari gain-begiratu bat ematea aski duzute egiteko zail ortaz iabetzeko. Idazkun asko, geienak ez esateko, erdi andeatu eta lardaxkatuta iritxi dira gure garai ontara, maiz kopisten erruz, sarri idatzi zitutenen zabarkeriz eta buruausterik asko sortu izan ditute aien muiña ta esan-naia argitan iartzeko. Ikerlari



geienak arrotzak ziran eta etzuten euskera bear bezin sakon ezagutzen. Euskaldunak ere ari izan dira lan ortan; oiei, askotan, linguistika eta filologi iakintzaren gupillak palta zitzaizkien bear bezela textuok miatu eta adierazteko. Orain berriz, iakintza biok, euskerarena alegia eta filologi-linguistikarena zearo menderatuta dauzkan iakitun bat etorri zaigu argi berriz textuok iazten. Lan gaitza egin digu Mitxelenak oian itsu ortan bideak nolarebait zulatzen.

Ezta ezer adierazi ordea sakonki textuok miatu gabe, ezta ere beste askoren esanak barren-barrenetik aztertu gabe. Baña iakintza ta umiltasuna elkarren besotik ibilli oi dira eta maiz, Mitxelenak berak, zalantzan iarten ditu iruzkin eta azalpenak. Ezin zitekean bestela izan ere. Itzaurrean bertan esaten digu "eztaukala geiegizko ilusiorik bere adierazpen eta irakurpenetan, ala ere alik eta zeaztasun geienak bildu nai izan dituela textuen inguruan irakurleak berez erre-xago erabaki dezan".

Erromatarren garaiko idazkunak, naizta latin pixka bat iakin, gure adieraz-almenen gaisetrik daude. Nolanai ere Mitxelena berarekin aitortu bear dugu Akitaniako idazkun askotxotan ageri zaizkigun giza-izen eta iainko-izenak euskal kutsu aundia dutela. Erdimendeko agiriak toki-izen eta giza-izenei dagozkie geienbat, Naparroako Monastegi zaarretako larrutxetan bilduak geienak. Sail ontan sartzeko ere mutur zorrotza bear da, gurea berriz kamutsa izaki. Baña gure abizenen iatorria miatu-zale diranek aberastasun aundia arkituko dute liburu ontan eta iturri garbiak ere bai esan kirtanak alderatzeko. Amaxeigarren mendeko agiriak urbillagotik dagozkigu eta oietxek dira, izan ere, ugari eta luzeenak: euskeraz mintzo zaizkigu esaera motx eta olerki ez ain laburretan.

Textu ez-ezagunik ezta palta bilduma orretan baña batez ere lengo textu ezagunak ematen dizkigu osoturik idazle azkar eta erabat ikerle zorrotzak. "Santailia"-koan eskerrak Mitxelenari "zizarreke-iarioak" "zidar" istatsuz ordeztu al izan ditugu, baita "zalagarda" zaratatsuak ere bere lekuan tinkatu. "Perutxoren kanta"-ren inguruan ezezagunak zitzaizkigun itz eta esaerak bildu ditu, naizta "Aztobizarra" zearo moztu ez. Neretat kantatxo artan eztago "astobizarrik" ez eta "Aztobizarik" "aztor(e) bizkor" baizik, Mitxelenak berak eta Lekuonak diotenez. Oñatiko "Don Jakob'en illeta"-ko izkirimiria argi berriz ageri zaigu. Oraindañoeko komentari eta irakurpenak, nik irakurri ditudanak beintzat (azkena B. A. E. V.-en Odriozolarena), oso baitira illunak. Aipagarria, baita ere, "Refranes y Sentencias"-en geigarritzat bezala damakigun saio ederra

"Mondragoiko erreketarenak", asko zor dio Mitxelenari. Baña emen zerbait esan nai genuke: 38'garren neurtitzeko "oyñ arroc" ni beintzat, ez nautela batere asetzen. Izen-ondo bitxi arkitzen dut



“arroç” edo “arrooc” igesi dioazan oineri ezarteko, ezpaitira eban-gelioko (?) oin doatsuak bezelakoak. Nik “oyneztarroc zirean luma” irakurriko nuke. Orra zergatik: kantuan bertan, eta lerro batzuk go-rago ageri zaizkigu “Bergararroc” 23’gn. neurtitzean, “Gamboarroc” 30’garrenean eta “Sandaili”-koan “Lazcauarroc”. “Cirean”, berriz, 28’gn. bertsuan ageri da: “Aen bizarrac icara cirean”, beraz olerkiaren bilbeak ematen digu nolarebait osatze ortarako aztarrena. Ondo dakit “Ozaetaco jaun gazteac” itsatsita daraman *K* egillea dela naste orren iturria. *K* ori kenduta askoz ere *luminos* (barkatu zerugoitik Orixe) eta argiagō geldituko litzake textua:

.....

*Oyneztarroc cirean luma!*  
*Ozaetaco jaun gaztea*  
*Laster batean igaro zan*  
*Uraz alde bestea (bestera)...*

48’garren neurtitzeko “Ara bere” dagon-dagonean utziko nuke nik, Villasante Aitak ain ederki argitara digun Añibarroren *Voces Bascongadas*-en, 117’gn. orrialdean: OTRO SI, *ytem* erdal-itzen ondoan auxe dio: *c. are gueiago*; *b. ara bere, ara gueiago*. Argi dago beraz: “Ara bere lasterka, naiz, lasterrago”. 50’gn. bertsuko “axeyçat” illuna da benetan. Nik uste mataxa ori nolarebait ariltzeko Gue-rarak zionera biurtu bearko dugula: “Beraxe” edo orrelako zerbaite-ra. Iakintsuei dagokie korapillo ori askatzea, ez ni bezelako arloteari.

Liburu gutxi irakurri izan ditut ain zirikagarriak. Neri beintzat lotan nagola ere zirika ari zaizkit an agertzen diran esaera illunak. Ezin genezake bazterrean utzi euskera zaarra maite dugunok. iñola ere. Eta ementxe, textu zaar oietan, beste iñun baiño argiago ikusi genezake euskeraren batasuna: mendeetan barrenago eta are batuago ageri zaigu gure izkuntza.

Mesede aundia benetan Mitxelenak liburu onekin egin diguna. Lendik ere zor aundietan geunden *Fonética histórica vasca*, *Apellidos vascos* eta *Historia de la literatura vasca* obra aundien egillea-rekin. Betor “ordu onean” bigarren bilduma ere zorrak area-gotzeko. Bidenabar eskerrik onena agertu nai genioke “Editorial Minotauro”-ri ere, alako liburu txukunetan ain gai mamitsu eta sakonak ematen ari zaigulako euskera eta euskaltasuna maite ditugunon atse-giñerako.

ANDIMA.

Caracas'en Uztailaz 1-1964.